

A pénzügyi edukáció aktuális kérdései, kutatómódszertani problémái

© ZSÓTÉR Boglárka¹

Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

boglarka.zsoter@uni-corvinus.hu

A fiatalok pénzügyi magatartása több aspektusból is fontos vizsgálendő területnek számít. A pénzügyi piacok fejlődésével a pénzügyi termékek is egyre bonyolultabbá és komplexebbé válnak (Habschick et al., 2007; Botos et al., 2012). Ezzel párhuzamosan pedig nemcsak a pénzügyi termékek, de az egyéni igények is változnak.

1. táblázat. A pénzügyi edukáció relevanciáját alátámasztó tényezők
(Forrás: Habschick et al., 2007:5)

<i>Az egyéni igények komplexitása</i>	<i>A pénzügyi termékek komplexitása</i>
Növekvő instabilitás az egyének munkahelyét illetően	Új elosztási csatornák
Csökkenő társadalmi biztonság	A pénzügyi piacok deregulációja
Növekvő egyéni felelősség	Szélesebb körű pénzügyi termékek és dinamikus növekvő újtermék-fejlesztés
Növekvő jólét	Növekvő mennyiségű információ
Növekvő eladósodás	
Növekvő elvárások az életminőséget illetően	
A magánvállalkozások növekvő száma	

Az igények és a piac komplexitása sajnálatos módon együtt jár a pénzügyi ismeretek és a pénzügyi kultúra alacsony szintjével (Chen & Volpe, 1998; Volpe, Chen & Liu, 2006). Az előbbieket alapján kijelenthető, hogy a pénzügyi kultúra fejlesztése, a pénzügyi magatartás megfelelő irányba való mozdítása megkérdőjelezhetetlen fontosságú. A téma iránti tudományos és gyakorlati érdeklődés már megjelent hazánkban, ugyanakkor kevés empirikus kutatási eredményt ismerünk, valamint a pénzügyi edukáció is még gyerekcipőben jár. Tanulmányunk célul tűzi ki a magyarországi pénzügyi edukáció helyzetének bemutatását (például Pénziránytű program, OTP Fáy András Alapítvány programjai stb.), párhuzamot vonva a nyugati országokban zajló programokkal. Továbbá foglalkozunk az edukációs programok hatékonyságának mérési lehetőségeivel, a módszertani megközelítésekkel, a lehetséges buktatókkal.

A pénzügyi edukáció helyzete Magyarországon és a világban

A pénzügyi edukáció napjaink egyik fontos fogalma, hiszen a néhány évvel ezelőtti kiobbant gazdasági válság is rávilágított arra, hogy a pénzügyi tudás, a pénzügyi kultúra alacsony foka jellemző nemcsak Magyarországon, hanem számos más országban is (Chen & Volpe, 1998; Zsótér & Nagy, 2012). A gazdasági és pénzügyi

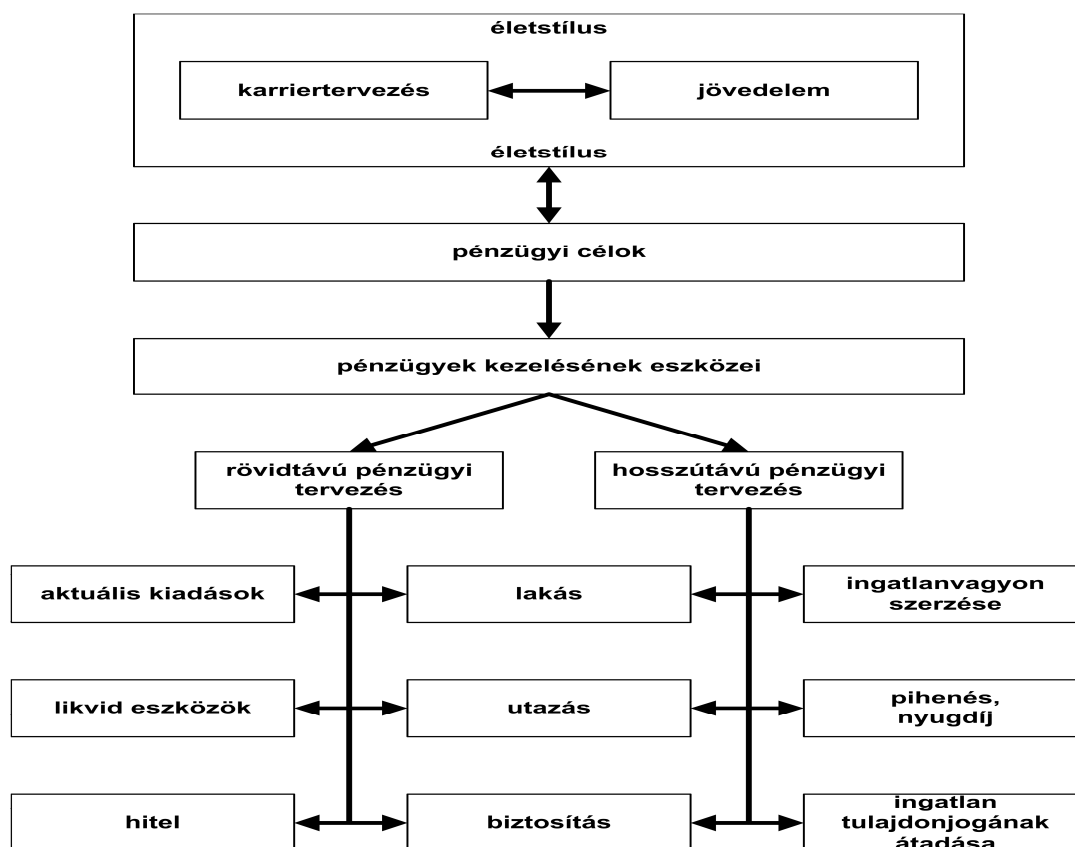
¹ A tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségéért köszönet illeti témavezetőmet, Bauer András professzort.

válság tanulsága, hogy változtatni szükséges az eddigi pénzügyi kultúrán és fogyasztói szokásokon. Magyarországon, tekintve, hogy fiatal demokráciának számít, már korábban is számtalan felső szintről jövő próbálkozás született abból a célból, hogy fejlessze a pénzügyi tudást és egészséges szinten tartsa az anyagi értékeket (Zsótér & Nagy, 2012). A Magyar Nemzeti Bank is foglalkozott a fiatalok pénzügyi kultúrájával (Magyar Nemzeti Bank & Magyar Gallup Intézet, 2006) és magatartásával, és jelenleg is prioritásként szerepel a fiatalok pénzügyi nevelése (Magyar Nemzeti Bank, 2012). Ebben a tanulmányban két jelenleg is működő programot mutatunk be röviden, amelyek a következők: a Magyar Nemzeti Bank Pénziránytű programja és az OTP Fáy András Alapítvány Alapok Programja. Mielőtt azonban a programok bemutatására térnénk, mindenképpen érdemes tisztázni, mit is értünk pénzügyi edukáció alatt, és az ilyen területen futó programok pontosan mit is céloznak meg.

Pénzügyi edukáció alatt olyan programokat értünk, amelyek a lakosság pénzügyi kultúrájának javítását célozzák. A programok célozhatják a különböző korosztályokat (gyerekek, tinédzserek, fiatal felnőttek, felnőtt lakosság, idősebb lakosság), és különböző céllal jöhetnek létre. Általában a személyes pénzügyek különböző aspektusait veszik górcső alá, és ezeken keresztül igyekeznek a pénzügyi magatartást tudatosabb irányba mozdítani. De mi is az a személyes pénzügy vagy fogyasztói pénzügy? És mitől tudatos a pénzügyi magatartás?

A személyes pénzügyek általában a lakosság saját, egyéni pénzügyeit jelenti, tehát például azt, hogy miként költik el pénzüket, hogyan tartják számon, számon tartják-e, megtakarítanak-e, esetleg élnek-e hitelfelvételi lehetőséggel stb. A személyes pénzügyek egyik megközelítése Mathur (1989) ábráján látható:

1. ábra. A személyes pénzügyek irányításának és megvalósításának modellje
(Forrás: Mathur, 1989)

A pénzügyi magatartás tehát összefügg a karriertervezéssel, hiszen ez determinálja valamelyest a jövedelmünket, ezáltal az életstílusunkat is, ami pedig a pénzköltés módját, a költségeink tervezésének, nyilvántartásának, esetleg ellenőrzésének a mikéntjét. Az ábrán megjelenik a célkitűzés és a tervezés, egyaránt hosszú- és rövidtávon is. A hosszú távú pénzügyi tervezés összefügg a jövőorientációval, azaz, hogy az egyén hosszú távra tervez-e, számol-e magatartása jövőbeli következményeivel, és milyen a megtakarítási hajlandósága (Webley & Nyhus, 2006; Katona, 1975). A tudatosság, hatékonyság, felelősség elemeihez szorosan kapcsolódik a jövőorientáció és az időpreferencia fogalma (Webley & Nyhus, 2006). Mindkét tényező erősen kötődik az egyének pénzügyi és gazdasági magatartásához (Lea et al., 1995; Webley & Nyhus, 2001). Annak képessége, hogy az egyének el tudják-e halasztani szükségleteik kielégítését egy későbbi időpontra, nagyban összefügg jövőorientáltságukkal, és a megtakarítás képességét is előrejelzi (Webley & Nyhus, 2006), valamint a hirtelen felmerülő igények kontrollálásának képességét is előrevetíti (Leung & Kier, 2010).

A pénzügyi magatartás szakirodalma számos irányból közelíti meg a fogalmat. Napjaink egyik trendje a tudatos fogyasztás fogalmának használata, és ennek a koncepciónak a vonalán a tudatos pénzügyi magatartás fogalma is egyre többször hangsúlyozásra kerül. A szakirodalomban fellelhető fogalmak többé-kevésbé lefedik a tudatosság vagy másképpen a felelős magatartás egy-egy aspektusát, de egységes definíció erre vonatkozóan nincsen. A tudatos pénzügyi magatartás dimenzióit több definíció alapján számos, a magatartás megvalósításához szükséges kompetenciából vezethetjük le (Botos et al., 2012; Webley & Nyhus, 2006; Garman & Fogue, 2006). Ebből a szempontból fontos kompetenciák tehát: a célkitűzés, tervezés, a megtakarítás, a jövőorientáció, az ésszerű költsékezés és a költségek ellenőrzése, valamint a kommunikáció a pénzügyekről.

A pénzügyi edukációs programok tehát a pénzügyi magatartást befolyásoló tényezők (például pénzügyi tudás) fejlesztésére irányulnak, vagy konkrétan a pénzügyi magatartás megváltoztatását tűzik ki célul. A programokban megfigyelhető, hogy célul tűzik ki a tudatos, felelős pénzügyi magatartás felé mozdulást. Probléma, hogy a legtöbb esetben nem definiálják, mit is értenek ez alatt, ami a program hatékonyságának mérését nehezíti meg. Mason és Wilson (2000) alapján azok a programok tartoznak a pénzügyi edukáció körébe, amelyeket az egyének számára nyújtanak, hogy az alapvető hétköznapi pénzügyi boldogulásukhoz szükséges tudásukat, attitűdjeiket és képességeiket formálják.

Magyarországon az egyik fontos kezdeményezés az OTP Fáy András Alapítvány Alapok Programja. A program 2006 óta Magyarország több pontján célozza a középiskolások oktatását, időközben folyamatos fejlesztéseken megy keresztül. A komplexitás jegyében az Alapítvány foglalkozik trénerképzéssel és 2012-től az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen tanártovábbképzéssel is. A hamarosan létrejövő Középiskolások Országos Pénzügyi és Gazdasági Oktatóközpontja (O. K.) jelzi az elhivatottságot a középiskolás korosztály pénzügyi tudatosságának erősítésére (www.otpfayalapitvany.hu).

A Magyar Nemzeti Bank kezdeményezésére létrejött Pénziránytű Alapítvány szintén a középiskolás korosztályt célozza programjaival. A Pénzügyi Oktatási Program (POP) szintén biztosít a tanárok számára is akkreditált továbbképzést. Az MNB Látogatóközpontja pedig már 2004 óta várja azokat az érdeklődőket, akik a mindennapi pénzügyek világába kívánnak betekintést kapni. A Pénz beszél - Te is érted? című kiadványuk 2007 óta a középiskolai tanulmányuk befejezéséhez

közeledő diákok részére nyújt tájékoztatást. Ehhez is kapcsolódik tanári segédanyag (www.penziranytu.mnb.hu).

Összességében tehát mindkét programról elmondható, hogy célcsoportja a középiskolás korosztály, és a hatékonyság növelésének érdekében folyamatos fejlesztés figyelhető meg. Ennek része az a fajta komplexitás is, amely megmutatkozik a fókusz kiszélesítésében, azaz a tanárok és a felsőoktatásban tanulók megcélzásában is.

A pénzügyi edukációs programok hatékonyságának mérése

Érdekes kérdés, hogy a létrehozott pénzügyi edukációs programok hatékonyságát mérik-e a program kidolgozói, és ha igen, milyen módon teszik azt. A pénzügyi edukáció szakirodalmában több irányvonal is megtalálható. Attól függően, hogy mi az edukáció fő célja, a kutatók más és más módon vizsgálják az edukációs program hatékonyságát. Az egyik irányvonal, amikor azt nézik meg, az edukáció hatására változott-e a képzésben részt vett hallgatók/diákok pénzügyi magatartása. Az ilyen tanulmányokban a pénzügyi magatartás definiálása gyakran hiányzik, vagy egy-egy speciális dimenziót ragadnak ki (Fox & Bartholomae, 2010). Bernheim és munkatársai (2001) például a megtakarítások arányát mérték kutatásukban, amikor a pénzügyi edukációs programok hosszú távú hatását vizsgálták. Vizsgálataikban azt találták, hogy a 35-49 évesek körében a pénzügyi edukáció hosszú távú hatása szignifikáns, azaz megtakarításaik aránya magasabb, mint azoké, akik nem vettek részt edukációs programban. Másik irányvonal lehet, amikor elő- és utótesztekkel mérik a riportált magatartásban történt változást, valamint a tudásszint vagy az attitűd változását. Természetesen ezek alapján teljesen diverz képet kapunk a hatások mértékéről és irányáról, hosszú távú hatást pedig nagyon ritkán dokumentálnak. Fox & Bartholomae (2010) az amerikai pénzügyi edukációs programokat számításba véve megpróbálnak egy értékelési keretet nyújtani az ilyen jellegű oktatás hatékonyságának mérésére. Az ötszintű értékelési keret a következő lépéseket tartalmazza:

- Előzetes végrehajtás (Preimplementation)
- Elszámolhatóság (Accountability)
- Szűrés (Clarification)
- A célok felé haladás (Progress toward objectives)
- Programhatás (Program impact)

Az első lépés, az előzetes végrehajtás, ami azt jelenti, hogy a program kidolgozói előzetes információkat gyűjtenek arról, hogy érdemes-e az adott közösségben a programot elindítani, tulajdonképpen deklarálják a szükségletet. A második lépés az elszámolhatóság kialakítása. Ebben a fázisban kialakítják, hogy milyen módon tudják a programot elszámolhatóvá tenni, amit általában a célcsoport tagjainak és a program hasznának segítségével tesznek. Tehát minél több információt gyűjtenek a célcsoport tagjairól, azok demográfiai jellemzőiről, pénzügyi adatairól stb. A program lefutási ideje alatt ezeket az adatokat többször be kell gyűjteni, hogy látható legyen például: hány egyén vett részt a programban, milyen költségei voltak ennek. A harmadik lépés a szűrés, ami egyben a finomítást is jelenti. Mind az oktatóktól, mind a résztvevőktől információkat gyűjtenek, és ezáltal folyamatosan tudják fejleszteni a programot. A negyedik lépésben (célok felé mozdulás) a program hatékonyságát vizsgálják. Mérhető indikátorok kialakítására van szükség, melyek a program

céljaiból indulnak ki, akár több mérési stratégia alkalmazásával megvalósítva. Végül pedig meg kell határozni, az adott program milyen mértékben járult hozzá egy-egy terület fejlesztéséhez, javításához, előremozdításához, összességében az összhatása mekkora volt.

Ezek az értékelési lépések egy elméleti keretét képezik a pénzügyi edukációs programok teljes kiértékelésének, a teljese folyamatot (program kialakításától az utolsó lépésekig) lefedve, minden résztvevőt involválva. Nagyon fontos kérdés, hogy vajon megvalósul-e mindez a gyakorlatban. Mivel ezek a lépések idő- és költségigényesek, sok esetben egy-egy lépés hiányozhat, legrosszabb esetben pedig mindegyik. A programok hatékonyságának mérése pedig azért is lenne fontos, hogy láthatóvá váljon, mely módszerek működhetnek jól egy-egy célcsoport (például középiskolások) esetében, és melyek azok, amikkel nem érdemes a jövőben foglalkozni.

Összegzés

A pénzügyi edukáció Magyarországon a nyugati országokhoz képest gyerekcipőben jár, de az igény kielégítése érdekében már történtek előrelépések. Releváns célcsoportnak tűnik a középiskolások köre, akik a karriertervezés fontos állomásához érnek, valamint ebben az időszakban kezdenek önállóan is pénzkereseti tevékenységbe. A programok hatékonyságának mérése egyelőre nehezen körvonalazható, ugyanakkor nyugati tanulságok szerint nagy szükség lenne egy szigorú értékelési rendszer kidolgozására, természetesen mindig az adott program céljainak és sajátosságainak megfelelően. Minderre azért is lenne szükség, mert ezek a programok nem kis anyagi befektetést igényelnek a kidolgozók és kivitelezők részéről, tehát a költségek minál hatékonyabb elosztása is cél.

Irodalomjegyzék

- BERNHEIM, B. D., GARRETT, D. M., & MAKI, D. M. (2001): Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics*, 80, 436-467.
- BOTOS, K., BOTOS, J., BÉRES, D., CSERNÁK, J., & NÉMETH, E. (2012): Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban. *Pénzügyi Szemle*, (3), 291-309.
- CHEN, H., & VOLPE, R. P. (1998): An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial Services Review*, 7, 107-128.
- FOX, J. J., & BARTHOLOMAE, S. (2010): Financial Education and Program Evaluation. In J. J. Xiao (Ed.): *Handbook of Consumer Finance Research*. New York: Springer.
- GARMAN, E. T., & FORGUE, R. E. (2006): *Personal finance*. Boston: Houghton Mifflin.
- HABSCHICK, M., SEIDL, B., & EVERS, J. (2007): *Survey of financial literacy schemes in the EU27*. (VT Markt/2006/26H, Final Report). http://ec.europa.eu/internal_market/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf [2012.01.03.]
- KATONA, G. (1975): *Psychological economics*. New York: Elsevier.
- LEA, S. E. G., WEBLEY, P., & WALKER, C. M. (1995): Psychological factors in consumer debt: Money management, economic socialization, and credit use. *Journal of Economic Psychology*, 16, 681-701.
- LEUNG, A., & KIER, C. (2010): Music preferences and young people's attitudes towards spending and saving. *Journal of Youth Studies*, 13 (6), 681-698.
- Magyar Nemzeti Bank (2012): *A felelős jegybank*.

- http://www.mnb.hu/A_jegybank/mnbhu_a_felelos_jegybank [2012.10.01.]
Magyar Nemzeti Bank & Magyar Gallup Intézet (2006): *Kutatás a fiatalok pénzügyi kultúrájáról*. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/penzugyi-kultura/mnb_penzugyi_kultura_vezetoiosszefoglalo.pdf [2011..09.29.]
MASON, C. L. J., & WILSON, R. M. S. (2000): *Conceptualizing financial literacy*. Business school research series paper, 7. London: Loughborough University.
MATHUR, I. (1989): *Personal finance*. Cincinnati: South-Western Publishing.
VOLPE, R., CHEN, H., & LIU, S. (2006): An Analysis of the Importance of Personal Finance Topics and the Level of knowledge Possessed by Working Adults. *Financial Services Review*, 15 (1), 81-98.
WEBLEY, P., & NYHUS, E. K. (2001): Life-cycle and dispositional routes into problem debt. *British Journal of Psychology*, 92, 423-446.
WEBLEY, P., & NYHUS, E. K. (2006): Parents' influence on children's future orientation and saving. *Journal of Economic Psychology*, 27, 140-164.
ZSÓTÉR, B., & NAGY, P. (2012): Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. A pénzzel kapcsolatos attitűdök és materiális irányultság szerepe a pénzügyi kultúra fejlesztésében. *Pénzügyi Szemle*, (3), 310-321.